

Stanisław Garnczarski

 <https://orcid.org/0000-0002-7245-5974>

The Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland

 <https://ror.org/0583g9182>

The genesis and variants of the Polish song “Krzyżu święty nade wszystko”

 <https://doi.org/10.15633/pch.15116>

Abstract

The Polish Song *Krzyżu święty nade wszystko*, was created on the basis of a translation of three stanzas (no. 8–10) from the hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis* and a compilation with the content of the 13th-century *Vita beatae Virginis Mariae et Salvatoris rhythmica* and selected verses from the 15th-century Polish song *Żale Marji Panny pod krzyżem*, starting with an incipit *Postuchajcie, bracia miła*, also known as *Lament świętokrzyski*. Such treatments seem to be rare in the religious poetry used in Polish sacred songs. In terms of content, the hymn in honour of the Cross was accompanied by meditations of the Mother of God, who suffered from the Crucified. The studied song has one version, and the variations are limited to changes caused by the number of stanzas, the change of words due to the modernisation of the language, or the use of synonyms. Only a few lines or words have been changed. This proves the use of the song in a commonly known form, without actually introducing changes to our times. Some sources (in the 20th-century) shortened the text to 4- or 5-stanzas. Most editions transmit the most common 16-stanzas song.

Keywords

crucifixion, compassion, Mary, Cross, regrets, song, lamentation

At the heart of the early medieval cult of the cross was the conviction of Christ's passion as a theophany of his saving power, manifested both on the cross and in the glory of the resurrection. The cult of the cross with the image of the Crucified takes on a devotional character, especially in monastic circles. The Hieratic Christ on the Cross becomes an object of adoration in a prayer addressed directly to Him. Emphasising the dignity of Christ, resulting from the opposition to the Arians, led to the term used towards Him as "Lord our God." For even on the cross, Christ does not give up his royal power over the world. This conviction of his power had an impact on the creation of the famous hymns of the bishop of Poitiers, Venantius Fortunatus (died ca. 610): *Pangue lingua gloriosi* and *Vexilla regis prodeunt*.¹

1. Sources of the song *Krzyżu święty nade wszystkim*

Three sources of the studied song can be discerned: in selected verses of the hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis*, in a Latin work *Vita rythmica* and in a Polish song *Żale Marji Panny pod krzyżem*, which begins with an incipit: *Posłuchajcie, bracia miła*, also known as *Lament świętokrzyski*.

1.1. The Hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis* – *Sław języku, bój chwalebny* is intended for the days of Holy Week.² Praises God's action through Christ's cross. Some attribute its authorship to C. Marmet.³ However, Fr. Bronisław Gładysz is in favour of Fortunatus, who, according to him, was initially the secretary and then the chaplain of Saint Radegunda, the widow of Klotar I, the king of the Franks, who spent her old age in a convent. Around 569, she received from the (Greek) Emperor Justin the relic of the Holy Cross for her monastery, Venantius Fortunatus was to commemorate this celebration with two

¹ J. J. Kopeć, *Nurt pasyjny w średniowiecznej religijności polskiej*, in: *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, eds. H. D. Wojtyska CP, J. J. Kopeć CP, Lublin 1981, pp. 39–40.

² There is also a second hymn with the same incipit: *Pangue lingua gloriosi* with a further extension *corporis misterium* – *Sław języku, tajemnice ciała* intended for the celebration of the Body and Blood of Christ. Its author is probably St. Thomas Aquinas. The work points to the Last Supper as the source of Christ's Eucharistic presence and the transubstantiation carried out by the Holy Spirit. See: B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, p. 1141.

³ B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, p. 1141.

hymns mentioned above: *Pangue lingua gloriosi* and *Vexilla regis prodeunt*.⁴ The mentioned researcher characterised the hymn *Pange lingua gloriosi* by saying that: "it enjoyed extraordinary popularity, the proof of which (are) numerous imitations in later hymnographers,"⁵ which is confirmed by the 32 hymns beginning with the same incipit (*Pange lingua gloriosi*) collected at Chevalier.⁶

1.2. The second song at the beginning of the song *Krzyżu święty nade wszystko*, especially verses 7–10 and 13–16 – according to Brückner – is a Latin song *Vita rhythmica* (full title *Vita beatae Virginis Mariae et Salvatoris rhythmica – Wierszowany żywot błogosławionej Dziewicy Marii i Zbawiciela*), also known as Lamentations of the Mother of God by an anonymous author from the 13th-century.⁷ Sometimes the authorship is attributed to Hugo von Trimberg.⁸ This is an example of works referring to the tradition and models of the Christian Apocrypha of the New Testament.

1.3. There are interesting traces of the third source, namely a 15th-century Polish song – *Żale Marji Panny pod krzyżem*, that begins with an incipit: *Posłuchajcie, bracia miła*, also called *Lament świętokrzyski* from the Benedictine monastery of St. Cross on Łysa Góra, where it was stored. It was written in the seventies of the 15th-century by the prior of this monastery, Andrzej of Słupia. According to Jerzy Woronczak, this is an anonymous sequence, perhaps derived from a passion drama, while according to Stanisław Windakiewicz and Julian Lewański, it refers to the so-called planctus – monologues of the suffering Mary at the foot of the cross.⁹

Lament świętokrzyski consists of 38 lines of irregular structure, transferring full of lyricist monologue of the Mother who is suffering from the crucified Son. The masterful composition and the folk simplicity of the linguistic structure cause that *Żale* takes a prominent place among Polish medieval poetry.¹⁰ The

⁴ B. Gładysz, *Krzyżu święty... (Pieśń i jej twórca)*, "Kurier Poznański" 9.03.1927, no. 144, p. 8.

⁵ B. Gładysz, *Krzyżu święty*, p. 8.

⁶ *Repertorium hymnologicum. Catalogue des chants, hymnes, proses, sequences, tropes ex usage dans L'Église latine depuis les origines jusqu'à nos jours par le chanoine Ulysse Chevalier*, Louvain 1892, pp. 288–289.

⁷ Cf. A. Brückner, *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Kraków 1923, pp. 84–87; *Vita beatae Virginis Mariae et Salvatoris rhythmica*, ed. A. Vögtlin, Tübingen 1888.

⁸ T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 2008, pp. 882–883.

⁹ R. Mazurkiewicz, *Posłuchajcie, bracia miła (tekst i komentarz)*, see: http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/posluchajcie.html (07.04.2021); *Średniowieczna pieśń religijna polska*, ed. M. Korolko, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, pp. 142–143.

¹⁰ *Średniowieczna pieśń religijna polska*, ed. M. Korolko, p. XXXVIII.

obvious disorder of speech intensifies the impression of despair, pain, and helplessness. In this regard, *Żale* refers to Dolorism (Latin *dolor* – pain, suffering), a religious trend vital in Europe of the fourteenth and fifteenth centuries, exhibiting the cult of the Lord's Passion and Our Lady of Sorrows.¹¹

The three sources mentioned above influenced the structure of the song. This will be shown in the juxtaposition of the oldest known version of the song *Krzyżu święty nade wszystko* with excerpts from the source texts. The first three stanzas are directed to the cross; they are a literal translation of the three stanzas (no. 8–10) of the hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis* and begin with an incipit *Crux fidelis. inter omnes*. Beginning with the fourth stanza and further on, the content indicates the awareness of the Newborn Jesus that he will have to suffer for the salvation of people, and from the 7th stanza passes into Our Lady's lamentation over the suffering and dying Saviour. As a result, it refers quite loosely to *Vita rhythmica*, and in some places quite close to the Polish Lamentations of Our Lady – *Posłuchajcie, bracia miła*. Brückner's thesis about the Latin quotation of *Vita rhythmica* has not been directly confirmed. These relationships are very loose and rely on the use of the content of the cited work rather than quoting the work itself. Researchers also differ in their observations. Brückner points to stanzas 7–10 and 13–16¹² as taken from the 13th-century work of *Vita rhythmica*, while Fr. B. Gładysz lists the stanzas 6–10¹³. Connections with the third source – Polish Lamentations – *Posłuchajcie, bracia miła* which are borrowings shown in (Table No. 1).

¹¹ R. Mazurkiewicz, *Posłuchajcie, bracia miła*.

¹² A. Brückner, *Średniowieczna pieśń*, pp. 84–87.

¹³ B. Gładysz, *Krzyżu święty*, p. 8.

Table No. 1

Manuscript of the Biblioteka Kórnicka No. 44, pp. 128–130v	Source text for the song <i>Krzyżu święty nade wszystko</i>	Jag, (1638) ¹⁴ – latin version
<p>1. Krzizu shvyeti nadewsitko, Drzewo nashlachetnyeysche, V žadnim lyessye nje yest takye, Yedno na ktorim bog bil, Shlodkye drzewo. Shlodye gos- dzye, Shlodkye owoc noshlyo.</p>	<p>AH, L, 71–73</p> <p>8. Crux fidelis. inter omnes arbor una nobilis, Nulla talem silva profert flore, fronde, germine, Duke lignum dulce clavo dulce pondus sustinens.</p>	<p>Crux fidelis inter omnes, Arbor una nobilis: Nulla sylva talem profert, Fronde, flore, germine: Dulce lignum, dulces clavos Dulce pondus sustinet.</p>
<p>2. Sklony galasky drzewo schw- yete, Ulzyy czlonky rospyete, Odmyen theras onę srogoscz, Ktorą mas s prirodzenya Spuszcz lekuczko y czychuczko Czyalo Krola nyebyeskyego</p>	<p>9. Fleete ramos, arbor alta, tensa laxa viscera Et rigor lentescat ille, quem dedit nativitas, Ut superni membra regis mite tendas stipite.</p>	<p>Flecte ramos arbor alta, Tensa laxa viscera: Et rigor lentescat ille, Quem dedit nativitas: Ut superni membra Regis; Miti tendas stipite.</p>
<p>3. Tish shamo bilo dostoiŋne Nossycz tego shwyata sbovyenyie. Przes czye przewos yest napra- vyon Shwyatu, ktori bil zatonał, Ktori shwyeta kevy polala, Czo s baranka viplinela.</p>	<p>10. Sola digna tu fuisti ferre pretium saeculi Atque portum praeparare nauta mundo naufrago, Quem sacer cruor perunxit fusus agni corpore.</p>	<p>Sola digna tu fuisti, Ferre seculi pretium: Atque portum reparare, Nauta mundo naufrago; Quem sacer cruor perunxit, Fusus agni sanguine.</p>
<p>4. V yaskach placząc, gdi tam lezał, Yus to vsitko bil oglądał, Ish tak hanyebnye vmrzecz myal Gdi vsitek shwyat odkupycz mjal.</p>		<p>Cum in cunis flens iacebat, Cuncta ista videbat: Se tam dirè moriturum, Dando vitam homini, Illic fuit inter bruta, Nunc latronum medius.</p>
<p>5. Nyeshlichana to yest dobrocz, Na krzizu za kogo umrzecz, Ktos to może dzys udzialacz Za kogo na krzizu trwacz. Sham to pan Jezus udzialal, Ys nas vyernje umyłowal.</p>		<p>Inauditus hic est amor, Crucem ferre alius, Quisnam potest hoc praestare, Pro quo vitam ponere: Solus IESUS id effecit, Qui dilexit nimium.</p>

¹⁴ S. S. Jagodyński, *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638].

Manuscript of the Biblioteka Kórnicka No. 44, pp. 128–130v	Source text for the song <i>Krzyżu święty nade wszystkim</i>	Jag ₁ (1638) ¹⁵ – latin version
<p>6. Maria matka patrzala Na czlonky, które powyala, Povyyayancz, czalovala, S czego vyelką radocz mýala; Therash ye vydżý szczyrnýale, Kryva polane, smordovane.</p>		<p>Quàm miserum id cor foret, Quod non fletet hodie: Videns suum Creatorem, Ut latronem perpeti, Ad assandum soli datum, Agnum Paschæ debitum.</p>
<p>7. Nedznebi to shercze bilo, Czobi dzys nye plakalo, Vydżącz Sbvacyzela swego, Na krzizu zawyessonego, Na shlonczu upieczzonego, Baranka vyelkonocznego.</p>		<p>MARIA Mater spectabat, Membra pannis quæ fovit: Fovens illa basiabat, Et ex corde gaudebat: Nunc illa videt livere, Artus venas distrahi.</p>
<p>8. Nye yest taky, any bendzye, Zadnemu shmutek na shvyczye, Jaky panna czista myala Vonczas, kyedi narzekala: Nendzna ya shyrota nye mam, Ku komu ssyę sklonycz mam,</p>	<p><i>Posłuchajcie, bracia miła, w: Średniowieczna pieśń religijna polska, ed. M. Korolko, Wrocław–Warszawa–Kraków– Gdańsk 1980, pp. 142–154</i></p>	<p>Non erat nec unquam erit, Talis mæror hominis: Qualem casta Virgo tulit, Promens tales nænias; O miseram me pupillam, Quo me vertam hodie?</p>
<p>9. Jednegom shinaczka myala, Y tegom s nyeba bicz snala, Tegom yus ozelala, Yednam shama została; Czyesky bol czyerpy me shercze, Od smutku my shyę rossyeszcz chcze.</p>	<p>2. Jednegociem Syna miała I tegociem ożalala.</p>	<p>Unicum natum de cælis, Datum mihi habui: Illum talem Eheu dolor, Sola manens perdidit; Gravis dolor mî premit, Quin præsumit rumpere.</p>
<p>10. V radoczym go porodżýla, Shmutkum zadnego nýe myala, Yus teraz wsitky bolesczy Dręczą mýę bes lutosczy, Abich ya to mogla myecz, Bich ya s tobą mogla umrzecz.</p>		<p>Gaudens illum mundo dedi, Nil doloris senseram: Omnes modò sed dolores, Me unitim perimunt, Ut mors mihi sit optanda, Quæ dolores finiat.</p>
<p>11. Głowka twoya nachilona Nyskat podparczya nye ma, Vranyona v pyerssy pcha. Y kole ostre czyrnye na glovye, Nogy vschle y schyrnyale, Krywą polane, smordovane.</p>		

¹⁵ S. S. Jagodyński, *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638].

Manuscript of the Biblioteka Kórnicka No. 44, pp. 128–130v	Source text for the song <i>Krzyżu święty nade wszystko</i>	Jag, (1638) ¹⁶ – latin version
<p>12. Bi my, shinu, nysko vyshyal Vsodibi nyectorą pomocz myal, Glowkebich tvoye potarla, Krew bich s licza ottarla, Ale czyę dossyacz nye mogę, Tobye, myli, nycz nye pomoge.</p>	<p>5. Synku, bych cię nisko miała, Niecoż bych ci wspomagała; Twoja głowka krzywo wisa, tęć bych ja podparła, Krew po tobie płynie, tęć bych ja utarła, Picia wolasz, picia-ć bych ci dała, Ale nie lza dosiąć twego świętego ciała.</p>	<p>Si mī Fili tangi possis, Opem ferrem utique: Caput tuum sustentarem, Guttas vultūs tergerem; Sed te tam altē pendentem, Nec attingo, nec iuuo.</p>
<p>13. Angelskye ssyę shlowa myenyę, Shimeonowe shyę pelnyą; On movyl: pelnas mýlosczy, Napelnyonam dzys zalosczy, Simeon my tak powyedal, Is me shercze myecz przeboszcz myal.</p>	<p>6. O anjele Gabryjele, Gdzie jest ono twe wesele, Cożeś mi go obiecowal tak barzo wiele, A rzekący: Panno, pełna jeś miłości! A ja pełna smutku i żalości, Sprochniało we mnie ciało i moje wsztyki kości.</p>	<p>Angeli verba mutantur, Simeonis permanent: Ille me tam dolorosam, Dixit plenam gratiā; Sed Simeon mī prædixit, Fore cordi gladium.</p>
<p>14. Ny ya shostri, any brata, Aný zadnego przaczylya, Skandze poczzyessenye mam myecz? Volyalabich stokroc z umrzec, Nys vydzyecz shinaczka mego, Na krzizu zawyessonogo.</p>	<p>8. Nie mam ani będę mieć jinego, Jedno ciebie, Synu, na krzyżu rozbitego.</p>	<p>Non mī Pater, Mater, Frater, Nec amicus quispiam: Non ullum solamen adest, Mallem mori centies; Quām videre durā hastā, Fodi latus Filii.</p>
<p>15. Matky, czo shinaczky maczye, Yako ssyę v nych kochaczye, Kyedi vam yeden sh nycz vmrze, Czyesky bog czyrpy vashe shercze, Czos ya, czom mýjala yednego, Yush nye mogę myecz ynego.</p>		<p>Matres quæ natos habetis, Quantum hos diligitis: Cum unus ex illis obit, Quam doletis grauter: Quid ego unicum habens, Habitura neminem?</p>
<p>16. O nyestoyczyę, mýli panye, Tocz mame roslaczenye, Bilo vyelkye mylovanye, Przestos czyeskye vsdichanye, Czemus, boze Oycze, nye dbas, O Sinaczku pyeczni nye mash?</p>		<p>Ah mī Fili, mi dilecte, Quām tristē dividimur: Ante eras mī dulcedo, Nunc amara passio; Cur dilectum Pater Natum Derelinquis Filium?</p>

¹⁶ S. S. Jagodyński, *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638].

Manuscript of the Biblioteka Kórnicka No. 44, pp. 128–130v	Source text for the song <i>Krzyżu święty nade wszystko</i>	Jag, (1638) ¹⁷ – latin version
17. Ctorzi tey panje shluziczye, Shmutky yey rosmishlayczye, Yako czensto omglevala Vonczas, kyedi narzekala. Przes ti shmutky, ktore myala, Upros nam ray noyebyesky. Amen.		Qui Virgini huic servitis, Dolores eius pendite: Quanto dolore languebat, Et languore doluit Quos tu Virgo per dolores, Ora nobis gaudia. Am<en>.

In summary, it should be stated that the three stanzas of the Latin hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis* had the greatest and direct impact on the creation of the song under study. The remaining sources were closer or further inspiration for its continuation, in the form of borrowings of text fragments or paraphrases. An issue worth noting is the Latin version of the song *Krzyżu święty nade wszystko*, published in the Cantional Stanisław S. Jagodyński from 1638. According to the assumptions made when editing this *cantionale*, the author in the left column included the original versions, either Latin or Polish and in the second column (on the right), he inserted their translations, also Polish or Latin, depending on the language of the original. In the case of the studied song, in the first column, he included the Polish text that was original for the entire song, even though individual parts of the work used Latin texts as their source. The Latin version of the song, on the other hand, is secondary, as the compilation of the song's text was written in Polish. S. S. Jagodyński, who knew the anthem *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis*, used the verses 8–10 and included them literally in the translation, while the remaining stanzas he personally translated into Latin.

The song *Krzyżu święty nade* is a stanza song composed of 6-verse stanzas, isotropic 8-syllable stanzas, with a few exceptions (lines 2 and 4 in some stanzas have 7 syllables and in one case 9). As B. Gładysz points out, the translation of the Latin hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis* “gives only a weak idea of the beauty typical to the Latin original, (...) for the poet uses ingenious weaves of words, especially juxtapositions that sound beautiful in the original, but in a faithful translation that causes invincible difficulties”¹⁸ The song is in-

¹⁷ S. S. Jagodyński, *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638].

¹⁸ B. Gładysz, *Krzyżu święty*, p. 8.

tended for the adoration of the Cross on Good Friday, but some songbooks also mention other church holidays, such as May 3 – the celebration of the Finding of the Cross, or September 14 – the Exaltation of the Cross.¹⁹

2. Variability of the song texts

The oldest known version in the Kórnicki manuscript²⁰ of 1551–1555, of the Franciscan provenance, has 17 stanzas. This version is quoted in their studies by M. Bobowski²¹ and A. Brückner.²² This text is included in Table No. 1.

During the preliminary research, one source was found in which the song had as many as 18th verses. It is a songbook from the beginning of the 19th-century *Qui cantat bis orat*²³, edited by Pankracy Folwarski. He added two stanzas at the end, not found in other sources, Table No. 2.

Table No. 2

17. O Drzewo Krzyża Świętego²⁴
Narzędzie zbawienia mego
Drzewo śliczne poświęcone
Jezusową krwią skropione.
Bądź od wszystkich godnie czczone
I na wieki uwielbione.

18. Jezu przez znak krzyża twego
Użyj wszelkiego dobrego
Daj zwalczyć czarta pokusy
Daj wieczne zbawienie duszy.
Wybawiaj nas ode złego
Doczesnego i wiecznego.

¹⁹ Klon1 (1867), p. 254.

²⁰ Manuscript of the Biblioteka Kórnicka no. 44, pp. 128–130v.

²¹ M. Bobowski, *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku*, Kraków 1893, pp. 312–316.

²² A. Brückner, *Średniowieczna pieśń*, pp. 84–87.

²³ P. Folwarski, *Śpiewnik "Qui cantat bis orat"*, Kraków 1802 – then: ŚQC (1802).

²⁴ ŚQC (1802), pp. 393–395.

The singer turns back again to the cross to worship and adore it. It is a kind of closing the content of the song. The author started his meditation with the cross and finally turned to it. Furthermore, in the last stanza, he asks Jesus for all good that will give strength and help to overcome the temptation of Satan, and thus to attain the salvation that Jesus merited through the cross. This complements the short final request in the 16-stanza version, where it is addressed to Mary, who expresses her regrets, and is contained in only the last two lines (Table No. 3):

Table No. 3

<p>16. Ktorzy tey Pannie służycie smutki iey rozmyślawaycie Jako często omdlewała często na ziemię padała: Przez te smutki coś cierpiała vproś nam wieczna chwala / Amen.</p>

The most common variant of the song under study is the 16-stanza structure. It occurs in the greatest number of sources, both in the 17th, 18th, 19th and 20th-centuries. Among the research for the purposes of this study, the following can be mentioned: *Pieśni postne starożytne*²⁵, Cantional of S. S. Jagodyński²⁶, *Kancyonał pieśni nabożnych*²⁷, *Pieśni katolickie według obrzędów Kościoła Ś. Rzymskiego*²⁸, *Cancyonał pieśni nabożnych*²⁹, *Śpiewnik kościelny* of M. M. Mioduszewski³⁰,

²⁵ *Pieśni postne starożytne, człowiekowi krześcijańskiemu należące, które w Wielki Post śpiewane bywają dla rozmyślenia Męki Pańskiej z przyczynieniem piosnek wyrobione* (from c. 1607 before 1618) – then: PPSt (1607–1618).

²⁶ S. S. Jagodyński, *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638] – then: Jag1 (1638).

²⁷ *Kancyonał pieśni nabożnych według obrzędów Kościoła Świętego Katolickiego na uroczystości całego roku z przydatkiem wielu nowych, sporządzony y wydany, cum gratia & privilegio S. R. M.*, W Krakowie w Drukarni Jakuba Matyaskiewicza Roku Pańskiego 1721 – then: KPN1 (1721).

²⁸ *Pieśni katolickie według obrzędów Kościoła Ś. Rzymskiego na uroczystości całego roku z przydatkiem nabożnych wielu nowych o różnych świętych Pańskich. Świeżo wydane*, W Krakowie w Drukarni Akademickiej Roku Pańskiego 1754 – then: PK (1754).

²⁹ *Cancyonał pieśni nabożnych według obrzędów Kościoła Świętego Katolickiego na uroczystości całego roku z przydatkiem wielu nowych sporządzony i wydany. Cum licentia Ordinarii*, W Drukarni Akademickiej Colleg. Societ. Jesu, Wrocław 1769 – then: CPN (1769).

³⁰ *Śpiewnik Kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane a dla wygody kościołów parafialnych przez X. M. M. Mioduszewskiego Zgrom. XX. Miss. zebrane*,

*Szczeble do nieba*³¹ *Śpiewnik kościelny* of Fr. Walczyński³², *Cantionale Ecclesiasticum* of J. Surzyński.³³

The stanza omitted from the 17-stanza version is stanza no. 11 – Table no. 4:

Table No. 4

11. Główka twoya nachilona ³⁴ Nyskat podparczya nye ma, Vranyona v pyerssy pcha. Y kole ostre czyrnye na glovye, Nogy vschle y schyrnyale, Krvyą polane, smordovane.
--

Its content introduced a description of the Saviour's tormented head, which hung, wounded with a crown of thorns, and "withered and blackened" legs, covered in blood. The Mother of God refers to this image in the next stanza, regretting that she cannot help her Son, support the suffering head, wipe it and all Jesus from the blood flowing down him. Therefore, why this verse was removed from later editions of the song is difficult to say.

The collection of songs closest to us from the 20th-century contains the text of the song shortened to four stanzas. That is a symptom of a general tendency causing the texts of old songs to be shortened to a few strophes, although it must be admitted that quite a large number of editions keep this song in a slightly abbreviated form. Examples of the sets with a song cut to four strophes are: Józef

Kraków w Drukarni Stanisława Gieszkowskiego [1838]. It is a songbook with 3 extras printed: 1842, 1849, 1853.– then: Miod1 (1838).

³¹ *Szczeble do nieba czyli zbiór pieśni z melodyjami w Kościele rzymsko-katolickim od najdawniejszych czasów używanych, uskuteczniiony przez Teofila Klonowskiego nauczyciela przy Król. katol. naucz. Seminarium w Poznaniu*, vol. 1, Nakładem i czcionkami Ludwika Merzbacha, Poznań [1867] – then: Klon1 (1867).

³² Fr. Walczyński, *Śpiewnik kościelny*, Wydanie nowe powiększone, Nakładem Księgarni Zygmunta Jelenia, Tarnów 1910 – then: Walcz3 (1910).

³³ *Cantionale ecclesiasticum ad normam Editionis Vaticanae Librorum Gradualis et Antiphonalis S.R.E. jussu SS. D. N. Pii X. Pontificis Maximi restitutorum necnon Ritualis Sacramentorum Petricoviensis cum Intonationibus Missae et Officii Divini edit Dr. Joseph Surzyński Cubicularius Intimus Suae Sanctitatis. Editio Quarta*, Posnaniae, Sumptibus Societatis Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 1914 – then: SurzCE2 (1914).

³⁴ Manuscript of the Biblioteka Kórnicka no. 44, pp. 128–130v.

Zawitkowski's Songbook *Alleluja*³⁵, Hieronim Chamski's *Śpiewnik kościelny diecezji płockiej*³⁶ and Antoni Reginek's Songbook *Śpiewnik archidiecezji katowickiej*.³⁷

The first two editors kept as four verses numbered: 1, 2, 3, and 5. Whereas Fr. Reginek kept the first and successive stanzas: no. 1, 2, 3, and 4. The reason for the first choice was most probably the continuity of the content, without the retrospective stanza no. 4, mentioning Jesus lying in the manger.

Examples of 20th-century editions retaining the full 16-stanza version of the text are: Wojciech Lewkowicz's *Śpiewnik parafialny*³⁸, Mieczysław Jankowski's *Śpiewajmy Panu*³⁹, and Jan Siedlecki's *Śpiewnik kościelny*.⁴⁰

There are no significant differences in terms of the content variants of the texts. Table no. 5:

Table No. 5

PPSt (1607–1618); PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); Zawit (1978); Cham ₂ (1983); Reg (2000)	Jag ₁ (1638); SurzCE ₂ (1914)
1..... Rozkoszny owoc nosiło	1..... (Słodki ⁴¹) Najsłodzy owoc nosiło
PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); CPN (1769)	ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); SurzCE ₂ (1914); Zawit (1978); Cham ₂ (1983)
2..... Ulży członkom rozpiętym	2..... Ulży członkom <u>tak</u> (zbyt ⁴²) rozpiętym

³⁵ J. Zawitkowski, *Alleluja. Zbiór śpiewów mszalnych i pielgrzymkowych*, Warszawa 1978 – then: Zawit (1978).

³⁶ H. Chamski, *Śpiewnik kościelny diecezji płockiej*, Płock 1983 – then: Cham₂ (1983).

³⁷ A. Reginek, *Śpiewnik archidiecezji katowickiej*, Katowice 2000 – then: Reg (2000).

³⁸ W. Lewkowicz, *Śpiewnik parafialny, czyli zbiór pieśni sakralnych polskich i łacińskich oraz modlitw dla użytku wiernych w kościołach rzymsko-katolickich*, wyd. V milenijne, Olsztyn 1967 – then: Lew (1967).

³⁹ M. Jankowski, *Śpiewajmy Panu. Śpiewnik Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 1971 – then: Jan (1971).

⁴⁰ J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, wyd. XXXVI, ed. K. Mrowiec, Opole 1980 – then: Siedl1 (1980).

⁴¹ Manuscript of the Biblioteka Kórnicka no 44, pp. 128–130v.

⁴² Reg (2000), pp. 137–138.

PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); SurzCE ₂ (1914)	PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910)
5..... Ktoż to może dziś udziałać (zdziałać ⁴³)	5..... Ktoż to może dziś wykonać
PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); CPN (1769); Miod ₁ (1838); SurzCE ₂ (1914); Zawit (1978) Cham ₂ (1983);	ŚQC (1802); Walcz ₃ (1910)
5..... By nas <u>wiernie</u> umiłowal.	5..... By nas <u>wiecznie</u> umiłowal.
PPSt (1607–1618)	PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); SurzCE ₂ (1914)
8..... nie wiem ku komu sie skłonić mam.	8..... Do kogoś się (wždy ⁴⁴) ia skłonić (udać ⁴⁵) mam
PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Walcz ₃ (1910)	Miod ₁ (1838); SurzCE ₂ (1914)
9..... Od <u>smutku</u> mi się rozsieść chce	9..... Od <u>żalu</u> mi się rozsieść chce
PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); SurzCE ₂ (1914)	CPN (1769)
10..... <u>Dreczę</u> mie bez litości	10..... <u>Dzierżę</u> mie bez litości
PPSt (1607–1618); PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802)	Jag ₁ (1638); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); SurzCE ₂ (1914)
13..... Niż widzieć <u>Żyda</u> złošnego	13..... Niż widzieć <u>żołnierza</u> zlego.

⁴³ Zawit (1978), p. 289; Cham2 (1983), p. 137–138.

⁴⁴ Jag1 (1638), p. 53.

⁴⁵ Walcz3 (1910), pp. 65–67.

PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); CPN (1769)	ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); SurzCE ₂ (1914)
13..... włocznia przebość Syna mego.	13..... Co przebił bok Syna mego

PPSt (1607–1618); PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802)	Jag ₁ (1638); SurzCE ₂ (1914)
15. O niestetyz miły Panie toć marne (niemale ⁴⁶) rozłączenie:	15. Ach, mój Synu, me kochanie Toć smutne nasze rozstanie:

PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); SurzCE ₂ (1914)	PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910)
15..... Czemuż Oycze miły	15..... Czemuż Boże Oycze

PPSt (1607–1618); Jag ₁ (1638); PK (1754); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910)	SurzCE ₂ (1914)
16..... Często na ziemie padała	16..... Często serdecznie wzdychała

PPSt (1607–1618); PK (1754)	Jag ₁ (1638); CPN (1769); ŚQC (1802); Miod ₁ (1838); Walcz ₃ (1910); SurzCE ₂ (1914)
16..... Przez te smutki <u>coś</u> cierpiała	16..... Przez te smutki, <u>któreś</u> miała

After examining the text, it should be stated that it is uniform, it does not have many variants, but only differences resulting from the modernisation of the language, the word order in the verses is changed, sometimes it uses synonyms, only a few times different terms, such as: “wiernie” – “wiecznie”, “dręczą” – “dzierżą”, “Żyda” – “żołnierza”, “padała” – “wzdychała”, “cierpiała” – “miała”.

Summarising the above research, one should note a rather specific way of creating the text of the song *Krzyżu święty nade wszystko*, consisting of compiling

⁴⁶ Miod1 (1838), pp. 88–91; Walcz3 (1910), pp. 65–67.

fragments of other works and their partial translation. We know few songs composed in this way. Most of the songs from this period are translations of the Latin hymnody. In this case, the first three stanzas are the exact translations of the 8th, 9th and 10th stanzas of the hymn *Pangue lingua gloriosi preolium certaminis*. The next part, according to Brückner, comes from the 13th-century work *Vita beatae Virginis Mariae et Salvatoris rhythmica* (*Wierszowany żywot błogosławionej Dziewicy Marii i Zbawiciela*), which the author failed to confirm. The third part of the song's text uses the text of the 15th-century Polish song *Żale Marji Panny pod krzyżem* that begins with an incipit: *Posłuchajcie, bracia miła*, also known as *Lament świętokrzyski*. It is not known who made this compilation of texts. However, the way the content of the stanzas is arranged indicates that the compiler wanted to combine in the same work the contemplation of the Lord's Passion on the Cross with the experience of the Passion by Mary, the Mother of Jesus. This agreed with the passion spirituality of the 13th and 14th-centuries in Poland. Among other things, in this way, they extended the compassion of Christ to every believer. This way of experiencing the mysteries of the Passion was a response to the great gift of salvation offered by the Crucified.

References

Sources' abbreviations

- AH – *Analecta hymnica medii aevi*, eds. G. M. Drevés, C. Blume, H. Bannister, vol. 1–55, Leipzig 1886–1922.
- Cham₂ (1983) – Chamski H., *Śpiewnik kościelny diecezji płockiej*, Płock 1983.
- CPN (1769) – *Cancyonal piesni nabożnych według obrzędów Kościoła Świętego Katolickiego na uroczystości całego roku z przydatkiem wielu nowych sporządzony i wydany. Cum licentia Ordinari*, W Drukarni Akademickiej Colleg. Societ. Jesu, Wrocław 1769.
- Jag₁ (1638) – Jagodyński S. S., *Pieśni katolickie nowo reformowane. Z polskich na łacińskie, a z łacińskich na polskie przełożone, niektóre też nowo złożone*, Kraków [1638].
- Jan (1971) – Jankowski M., *Śpiewajmy Panu. Śpiewnik Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 1971.
- Klon₁ (1867) – *Szczeble do nieba czyli zbiór pieśni z melodyjami w Kościele rzymsko-katolickim od najdawniejszych czasów używanych, uskutecznionej przez Teofila Klonowskiego nauczyciela przy Król. katol. naucz. Seminarium w Poznaniu*, vol. 1, Nakładem i czcionkami Ludwika Merzbacha, Poznań [1867].

- KPN₁ (1721) – *Kancjonał pieśni nabożnych według obrzędów Kościoła Świętego Katolickiego na uroczystości całego roku z przydatkiem wielu nowych, sporządzony y wydany, cum gratia & privilegio S. R. M., W Krakowie w Drukarni Jakuba Matyaskiewicza Roku Pańskiego 1721.*
- Lew (1967) – Lewkowicz W., *Śpiewnik parafialny czyli zbiór pieśni sakralnych polskich i łacińskich oraz modlitw dla użytku wiernych w kościołach rzymsko-katolickich*, wyd. V milenijne, Olsztyn 1967.
- Manuscript – Manuscript of the Biblioteka Kórnicka no. 44, pp. 128–130 v.
- Miod₁ (1838) – *Śpiewnik Kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane a dla wygody kościołów parafialnych przez X. M. M. Mioduszeńskiego Zgrom. XX. Miss. zebrane*, Kraków w Drukarni Stanisława Gieszkowskiego [1838]. It is a songbook with 3 extras printed: 1842, 1849, 1853.
- PK (1754) – *Pieśni katolickie według obrzędów Kościoła Ś. Rzymskiego na uroczystości całego roku z przydatkiem nabożnych wielu nowych o różnych świętych Pańskich. Świeżo wydane*, W Krakowie w Drukarni Akademickiej Roku Pańskiego 1754.
- PPSt (1607–1618) – *Pieśni postne starożytnie, człowiekowi krześcijańskiemu należące, które w Wielki Post śpiewane bywają dla rozmyślenia Męki Pańskiej z przyczynieniem piosnek wyrobione* (from c. 1607 before 1618).
- Rącz₂ (1988) – Rączkowski F., *Śpiewnik parafialny “Śpiewajmy Bogu”*, Warszawa 1988.
- Reg (2000) – Reginek A., *Śpiewnik archidiecezji katowickiej*, Katowice 2000.
- Siedl₁ (1980) – Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny*, wyd. XXXVI, ed. K. Mrowiec, Opole 1980.
- SurzCE₂ (1914) – *Cantionale ecclesiasticum ad normam Editionis Vaticanae Librorum Gradualis et Antiphonalis S.R.E. jussu SS. D. N. Pii X. Pontificis Maximi restitutorum necnon Ritualis Sacramentorum Petricoviensis cum Intonationibus Missae et Officii Divini edit Dr. Joseph Surzyński Cubicularius Intimus Suae Sanctitatis. Editio Quarta*, Posnaniae, Sumptibus Societatis Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 1914.
- ŚL (1991) – *Śpiewnik liturgiczny*, ed. K. Mrowiec et al., Lublin 1991.
- ŚQC (1802) – Polwarski P., *Śpiewnik “Qui cantat bis orat”*, Kraków 1802.
- Walcz₃ (1910) – Walczyński F., *Śpiewnik kościelny*, Wydanie nowe powiększone, Nakładem Księgarni Zygmunta Jelenia, Tarnów 1910.
- Zawit (1978) – Zawitkowski J., *Alleluja. Zbiór śpiewów mszalnych i pielgrzymkowych*, Warszawa 1978.

Studies

- Bobowski M., *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku*, Kraków 1893.
- Brückner A., *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Kraków 1923.
- Gładysz B., *Krzyżu święty... (Pieśń i jej twórca)*, "Kurier Poznański" 9.03.1927, No. 144, p. 8.
- Kopeć J. J., *Nurt pasyjny w średniowiecznej religijności polskiej*, in: *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, eds. H. D. Wojtyska CP, J. J. Kopeć CP, Lublin 1981, pp. 38–60.
- Mazurkiewicz R., *Posłuchajcie, bracia miła (tekst i komentarz)*, http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/posluchajcie.html, 07.04.2021.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Repertorium hymnologicum. Catalogue des chants, hymnes, proses, sequences, tropes ex usage dans L'Église latine depuis les origines jusqu'à nos jours par le chanoine Ulysse Chevalier*, Louvain 1892, pp. 288–289.
- Średniowieczna pieśń religijna polska*, ed. M. Korolko, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980.
- Vita beatae Virginis Mariae et Salvatoris rhythmica*, ed. A. Vögtlin, Tübingen 1888.